

Harvinainen elämäkerta 1500-luvun vallasnaisesta

Arvio teoksesta Lahtinen, Anu. *Ebba, kuningattaren sisar*. Atena. 2021. 196 s.
ISBN 978-952-300-747-5.

Henna Karppinen-Kummunmäki

Ebba, kuningattaren sisar on elämäkerta 1500-luvulla eläneestä vallasnaisesta Ebba Stenbockista (n. 1550–1614). Hänen suvussaan oli kuningattaria, muun muassa Kustaa Vaasan viimeinen puoliso Katariina oli Ebban sisar. Valtakunnanmarski Klaus Flemingin kanssa solmitun avioliiton myötä Ebba loi siteet valtakunnan muihin mahtisukuihin. Ebba eli vaiherikkaan elämän, jonka aikana hän laski hautaan monia lapsiaan, näki aviomiehensä kukistuvan ja piti leskenä huolta lastensa ja sukulaistensa tulevaisuudesta kykyjensä mukaan.

Suomen ja Pohjoismaiden historian apulaisprofessori Anu Lahtinen on tutkinut pitkään pohjoismaista varhaismodernin ajan naisten historiaa ja toimijuutta ennen kaikkea Fleming-suvun piirissä (Lahtinen 2007). Arvioitavassa teoksessa hän on halunnut keskittyä niihin havaintoihin ja pohdintoihin, joille ei ole ollut aiemmissä tutkimuksissa syystä tai toisesta tilaa. Keskiössä on ennen kaikkea Ebban hahmo. Johdannossa todetaan, että ”yhden naiskohtalon kautta nousee esiin niin menneessä kuin nykyäänkin yhä ajankohtaisia kysymyksiä perheen, lasten ja vallan – muiden vaatimusten ja omien ratkaisujen – merkityksestä naisten elämässä” (s. 11). Ebba Stenbock on esiintynyt muun muassa Lahtisen aiemmissä tutkimuksissa ja hänestä on artikkeli Suomen kansallisbiografiassa. Kyseessä on kuitenkin ensimmäinen elämäkerta.

Varhaismoderni elämä kontekstissa

Teoksen rakenne noudattelee elämäkerralle tyypillistä kehdestä hautaan -tarinaa. Ebba varttuu nuoreksi naiseksi, menee naimisiin, synnyttää lapsia ja jää leskeksi. Yhden ihmisen elämäntarina avataan kertomalla, mikä oli aikakaudelle tyypillistä ja kehystetään kuvauksilla 1500-luvun levottomasta poliittisesta historiasta. Aatelin elämä tuon aikakauden Pohjolassa Vaasa-veljesten keskinäistä kannausten tuoksinassa oli hyvin väkivaltaista ja myös naiset ja lapset saivat siitä osansa.

Kirja onkin hyvä esimerkki biografisesta tutkimusotteesta. Yhden ihmiselämän kautta avataan tutkittavan aikakauden tapahtumia ja ilmiöitä myös yleisellä tasolla (esim.

Caine 2010; Hakosalo et al. 2014). Varhaismodernin ajan naishistorian tutkimusta tai siitä käytyä teoreettista keskustelua ei teoksessa esitellä, vaikka se onkin epäilemättä taustalla. Tällainen syväluotaus tieteelliseen keskusteluun ei kuitenkaan ole yleistajuisessa tietokirjassa tarpeellista. Muutama huomio on kuitenkin syytä tehdä. Muun muassa kulttuurihistorioitsija Marjo Kaartinen on todennut, että käsitteiden yksityinen ja julkinen (*private* ja *public*) limittyminen tuon ajan naisten elämässä on otettava tutkimuksessa huomioon (Kaartinen 2006[2002]). Naisten elämänpiiri oli tietyllä tavalla yksityinen ja kodin piirissä (verraten miesten roolien julkisuuteen valtakunnan politiikassa, oikeudessa ja niin edelleen), mutta toisaalta aatelisnaiset olivat aktiivisesti osana aikakauden politiikkaa perheen miespuolisten jäsenten kautta sekä heidän tukenaan ja taustavoimanaan. Ja erityisesti leskivaimot saattoivat toimia myös itsenäisesti perheenpään roolissa.

Vaikka varhaismoderni aika oli hyvin patriarkaalinen, naisilla oli siinä omanlaisensa toimintamahdollisuudet. Myös Ebba Stenbock, jonka aviovaimona periaatteessa tuli olla nöyrä ja kuuliainen aviomiestään kohtaan, saattoi toimia myös miehensä näkemyksiä vastaan. Tästä hyvänä esimerkkinä on Klausin veljentyttären Anna Flemingin kihlauksesta syntynyt selkkaus. Anna rakastui saksalaiseen kreiviin Hieronymus von Birckholtziin, mutta Klaus Fleming vastusti liittoa. Ilman holhoojan suostumusta avioliittoa ei voinut solmia. Ebba-rouva asettui ilmeisesti nuorten rakastavaisten puolelle ja yritti taivuttaa miestänsä. Ebba lisäksi kestitsi von Birckholtzia Turun linnassa, myös Klaus-herran poissa ollessa. Ebba-rouva joutui kuitenkin pettymään pahan kerran, sillä Hieronymus ja Anna pakenivat Ruotsiin. Naimisiin karkaaminen oli jo itsessään suuri loukkaus suvun päätä kohtaan. Toisaalta oli pelättävissä, että nuoripari välittäisi tietoja Klausin poliittiselle viholliselle Kaarleherdtuulle. (Vrt. Lahtinen 2018.)

Tietoja pienistä palasista

Kirja on ennen kaikkea yleistajuinen tietokirja, joten kovin yksityiskohtaisia esittelyjä lähteistä tai metodologiasta ei ole. Teoksessa on loppuviitteet. Tutkimuskohteen ja aikakauden tutkimiseen liittyvät erikoisseikat on kuitenkin esitelty tekstin lomassa hienovaraisesti. Näin myös lukija, joka ei ole perehtynyt varhaismodernin ajan tutkimisen metodologiaan, saa selvyuden, millä ehdoilla tällainen elämäkerta on kirjoitettu. Tästä hyvänä esimerkkinä on heti kirjan alussa todettu seikka, ettemme tiedä Ebba Stenbockin tarkkaa syntymävuotta. Väestökirjanpitoa ei juuri ollut ja vanhemmat merkitsivät lastensa syntymät muistikirjoihin ja perhekronikoihin satunnaisesti. Lahtinen kuitenkin esittelee vakuuttavasti aikahaarukan, jolloin Ebba on todennäköisesti syntynyt eli vuosien 1550 ja 1557 välillä.

Lahtinen on löytänyt myös tarkennuksia aiempien tutkijoiden esittämiin väittämiin. Esimerkiksi tiedetään, että leskikuningatar Katariinalla oli saanut leskeneläkkeenään Kastelholman linnan Ahvenanmaalta. Aiemmin on kuitenkin luultu, ettei Katariina oleskellut läänityksillään. Tämä on ymmärrettävä virhearvio, sillä tuon ajan tilikirjat ovat hävinneet. Kuitenkin Ebban ja tämän sisarusten välisestä kirjeenvaihdosta käy ilmi, että Katariina oli sisarensa Ebban tukena Kastelholmassa tämän ollessa raskaana 1575. Vaikka teoksessa ei sitä eksplisiittisesti sanota, kohta osoittaa, että uusien lähdeaineistojen käyttöönotto historiantutkimuksessa, tässä tapauksessa

perhekirjeenvaihto, on avannut aivan uusia näköaloja menneisyyteen. Viranomaislähteiden rinnalla henkilökohtaiset aineistot ovat täysin relevantti historiantutkimuksen lähde.

Lahtinen pohtii kirjan lopuksi vahvan naisen -käsitettä. Monista menneisyyden naishahmoista käytetään tätä luonnehdintaan, vaikka tosiasiasa he, myös Ebba Stenbock, kuvailivat itseään kirjeissään poloisiksi turvattomiksi naisiksi. Lahtinen miettii, onko olettaus vahvuudesta vain ”kohtelias tapa määrittellä nainen, josta oikeastaan emme tiedä paljoakaan” (s. 145). Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että vahvalla naisella on haluttu osoittaa, että naiset ovat olleet historian toimijoita, vaikka tämä leima onkin hyvin yksipuolinen. Naisten historiaa on kirjoitettu paljon sortohistorian näkökulmasta, mutta akateeminen tutkimus on ansiokkaasti myös osoittanut, että naiset elivät hyvin monipuolista elämää vuosisatoja sitten ja heidät voidaan nähdä aktiivisina menneisyyden toimijoina. Itsekin kuulun siihen koulukuntaan, joka pyrkii näkemään menneisyyden naisten ja tyttöjen toimintamahdollisuudet patriarkaatin rajoituksista huolimatta (Karppinen-Kummunmäki 2020).

Erityishuomiona mainittakoon kirjan sisäkanteen painettu sukupuoli, joka helpottaa lukijaa erilaisten sukulaisuussuhteiden hahmottamisessa. Jopa tutkijalle nimet ja sukuyhteydet menevät helposti sekaisin, varsinkin kun samannimisiä henkilöitä on useita. Myös kuvaliite visualisoi jonkin verran aikakauden yleisilmettä, vaikka Ebbasta itsestään ei olekaan säilynyt muotokuvaa. Kirjan kanteen on valittu Helene Schjerfbeckin maalaus Ebba Stenbockista vuodelta 1879. Kyse on siis myöhemmästä tulkinnasta, ei aikalaismuotokuva.

Naisten historiaa näkyväksi

Lukija, joka on tutustunut Lahtisen aiempaan tuotantoon, löytää kirjasta tuttuja aiheita ja teemoja. Kirjaa voikin pitää eräänlaisena yhteenvetona, joissa nämä pienet tiedonmuruset 1500-luvun aatellisnaisten elämästä on koottu yhteen. Jossain määrin Ebba edusti ajalle tyypillistä aatellisnaista, vaikka hänellä olikin suhteita jopa valtakunnan mahtavimpiin. Siinä suhteessa teos on erittäin onnistunut. Vaikka Ebban elämästä on moneen uudemman ajan naiseen verrattuna säilynyt vähän lähteitä, aikalaisiinsa verrattuna hänestä on paljonkin aineistoa. Näiden, paikoin hajanaisten tietojen avulla, Ebba kuitenkin herää henkiin teoksen sivuilla.

Kirjan erityinen ansio on siinä, että se tuo pitkää akateemista tutkimusperinnettä näkyväksi suurelle lukevalle yleisölle, eritoten vähälle huomiolle jäävän 1500-luvun osalta. Menneisyyden naisia tutkitaan paljon ja heistä on saatavilla tietoa, mutta tämä tieto ei aina välity yliopiston seinien ulkopuolelle ja vielä hitaammin kouluopetukseen. Ehkä seuraava askel tutkimuksessa olisi yhä voimallisemmin perehtyä menneisyyden lasten ja nuorten toimijuuteen. Tästäkin on jo hyviä avauksia tehty, samoin kuin eläinten historiasta.

Voinkin suositella kirjaa kaikille aiheesta ja aikakaudesta kiinnostuneille. Teos on hyvä lukukirja, eikä sitä varten tarvitse olla erityisen perehtynyt aikakauteen tai naishistorian tutkimusperinteeseen.

Henna Karppinen-Kummunmäki, FT, varhaismodernin ajan naisten ja tyttöjen historiaan perehtynyt kulttuurihistorioitsija ja tietokirjailija.

Kirjallisuus

Caine, Barbara. 2010. *Biography and History*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hakosalo, Heidi, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen. 2014. Johdanto. Elämää suurempaa. Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*, toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila ja Heidi Kurvinen, 7–26. Historiallinen Arkisto 141. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kaartinen, Marjo. 2006[2002]. Public and private. Challenges in the study of early modern women's lives. Teoksessa *Time Frames. Negotiating Cultural History*, eds. Anu Korhonen ja Kirsi Tuohela, 89–104. Cultural History – Kulttuurihistoria 1. Turku: Turun yliopisto, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015121524340> [Haettu 18.2.2022].

Karppinen-Kummunmäki, Henna. 2020. *Elite English Girlhood in the Eighteenth Century*. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja - Ser. B. Osa - Tom. 519. Humaniora. Turku: Turun yliopisto, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8147-2> [Haettu 18.2.2022].

Lahtinen, Anu. 2007. *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620*. Bibliotheca historica 108. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lahtinen, Anu. 2018. Onnenonkija, vakooja, sulhasmies? Hieronymus Birckholtzin Suomen-matkat. Teoksessa *Satunnaisesti Suomessa*, toim. Marko Lamberg, Ulla Piela ja Hanna Snellman, 127–143. Kalevalaseuran Vuosikirja 97. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, <http://hdl.handle.net/10138/325509> [Haettu 1.4.2022].

Mäkelä-Alitalo, Anneli. 1997. Stenbock, Ebba. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003848> [Haettu 1.4.2022].